

# SPOLOČENSKÉ A HUMANITNÉ VEDY V OBLASTI VZDELÁVANIA V PROSPECH PROFESIONALIZMU SOCIÁLNEJ PRÁCE

## NAUKI SPOŁECZNE I HUMANISTYCZNE W KSZTAŁCENIU W KIERUNKU PROFESJONALIZMU PRACY SOCJALNEJ

LIPCZYŃSKI ANDRZEJ

---

Wyższa Szkoła Nauk Społecznych z siedzibą w Lublinie  
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa i Ochrony w Warszawie

### **Abstrakt**

*Sociálnu prácu ako vedu, vďaka svojmu profesionalizmu, kreujú sociálne a spoločenské vedy. Výsledky týchto vied sú potom použité na vytváranie vlastných teórií v sociálnej práci. Profesionalizmus sociálnej práce zahŕňa všetku potrebnú znalosť interdisciplinárnej vedy.*

### **Kľúčové slová**

*Sociálna práca, sociálne vedy, humanitné vedy.*

### **Abstract**

*Social work as a science, thanks to their professionalism creates a social and human sciences. The achievements of these sciences are used to create their own theories applicable in professional activity. The professionalism of social work includes the necessary knowledge all boot interdisciplinary.*

### **Key words**

*Social work, social sciences, humanities.*

Nauki humanistyczne i społeczne w znacznym stopniu spowodowały, że praca socjalna znalazła się w ich kontekście. Takie ujęcie ma znaczenie dla rozwoju samej dyscypliny jaką jest praca społeczna w sensie naukowym i praktycznym.

Zmiany wielu specjalności naukowych a szczególnie pracy socjalnej bardzo wyraźnie korespondują ze wszystkimi aspektami życia człowieka, jego strukturą i funkcją.

Społeczne problemy i aktywność człowieka zarówno w skali makro jak i mikro, choć są obiektem wielu dyscyplin społeczno-humanistycznych, przedmiotem badań specjalistycznych i edukacyjnych wzmacniają teoretyczne, metodologiczne i praktyczne wzorce kształtujące swą akademicką tożsamość pracy socjalnej.

Praca socjalna jako dyscyplina naukowa wchodząca w skład nauk społeczno-humanistycznych i od wielu lat uznawana za profesję zmuszona jest do korzystania z wiedzy i doświadczenia i osiągnięć badawczych nauki, które przyczyniły się i nadal przyczyniają do jej rozwoju.

Praca socjalna jako odrębna dyscyplina naukowa wyłania się w Polsce z innych dyscyplin naukowych od kilkadziesiąt lat. W tej dyscyplinie można zauważyć trzy poziomy, które świadczą o kształtowaniu się jej tożsamości naukowej:

- głównym celem jest łączenie pracy socjalnej jako dyscypliny naukowej z praktycznym działaniem i wyjaśnianiem swoich działań na bazie intelektualnej,
- praca socjalna coraz częściej korzysta z osiągnięć nauk pomocniczych dla niej takimi jak psychologia, socjologia, polityka społeczna, pedagogika społeczna,
- praca socjalna kształtuje swój własny, indywidualny i przede wszystkim interdyscyplinarny charakter wynikający z własnych źródeł praktycznych, wiedzy,

umiejętności i wartości, wzmacniając tym samym poczucie odrębności i pozyskiwania ufności tych, którzy uczą pracy socjalnej (Frysztański, 2001, s. 102).

Praca socjalna ze względu na okres swojego rozwoju w Polsce nie jest wewnętrznie spójna a jako dyscyplina akademicka zawiera w sobie wiele otwartych zagadnień i pytań. Dyskursy w obrębie pracy socjalnej jako dyscypliny naukowej dotyczą szczególnie zróżnicowanych problemowo i metodologicznie obszarów działań, stanowiących podstaw naukowych uogólnień i rozwijających się koncepcji. Dyskusje, jakie toczą się nad profesjonalizacją są bezpośrednio związane nie tylko z uznaniem wyższego statusu pracowników socjalnych, ale także z treściami, formami oraz kierunkami ich kształcenia i tworzenia obszaru społeczno-edukacyjnego dla profesjonalnej aktywności.

Dla współczesnej pracy socjalnej nadal ważnym obszarem staje się praca z jednostką, poszukiwanie najbardziej skutecznych i zindywidualizowanych metod dotarcia do jednostki, wypracowania metod dotarcia do rodziny, grup społecznych a nawet większej społeczności.

Ogromnym wyzwaniem staje się działanie pracownika socjalnego w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, szpitalach, centrach resocjalizacyjno-rehabilitacyjnych, ośrodkach pomocy społecznej i zakładach karnych. Obszary te wymagają profesjonalnego opracowania sposobów rozpoznawania potrzeb i opracowania interdyscyplinarnych sposobów działania.

Praca socjalna jako dyscyplina naukowa i praktyczna z konieczności zobligowana jest do opracowania najbardziej adekwatnych aktów prawnych regulujących możliwości wykorzystania wiedzy teoretycznej w praktyce w obszarze regionalnym, lokalnym.

Zdaniem Teresy Rossell (1999, s. 209) praca socjalna będąc odrębną dyscypliną naukową jest konstytuowana poprzez ścisły związek z rozwojem profesji społecznych.

W dobie intensywnego rozwoju w Polsce pracy socjalnej jako nauki, pracownicy socjalni podtrzymują swoją tożsamość zawodową i relacje z innymi zawodami społecznymi dzięki ścisłej interakcji z innymi zawodami społecznymi dzieląc wspólne problemy, odpowiedzialność za edukację akademicką, pomoc i opiekę społeczną (Kantowicz, 2000). W literaturze można też spotkać się z klasyfikacją pracy socjalnej nie jako naukowej i akademickiej dyscypliny, ale jako dyscyplinę profesjonalną o charakterze bardziej praktycznym, nadając jej bardziej humanistyczny wymiar związany z celem działań zawodowych służących społeczeństwu w rozwiązywaniu ich problemów życiowych i podejmowaniu decyzji.

Rozenfeld ujmując historycznie pracę socjalną scharakteryzował ją przez potrzeby i możliwości zmian sytuacji klienta i współtworzenie lepszej rzeczywistości w strukturze życia społecznego a nie przez pryzmat konceptualizacji w obszarze nauk społecznych (Kantowicz, 1996, s. 30).

Malcolm Payne (1991, s. 14-15) uważa, że pracę socjalną może identyfikować zarówno z czynnikami mającymi wpływ na rozwój pracy socjalnej jako dyscypliny naukowej z obszarem działalności zawodowej. Można stwierdzić, że praca socjalna jest nauką ponadczasową, której teorie, metody i techniki mogą znajdować się w konflikcie w stosunku do oczekiwań polityczno-ekonomicznych. Niekiedy oczekiwania polityki społecznej państwa są rozbieżne z tym, czego dopracowała się praca socjalna jako nauka.

Z tego punktu widzenia praca socjalna kreowana jest społecznie, będąc częścią społecznej aktywności, kontrolowaną i współtworzoną przez wielu profesjonalistów. Teorie pracy socjalnej są konstruowane tylko częściowo przez te czynniki społeczne, które określają zakres i zadań i kompetencje pracowników socjalnych. Społecznie definiowane cele i rzucają światło na teorię, i w ten sposób teoria oddziałuje na profesjonalizm, to z kolei wyznacza i kształtuje kontekst pracy socjalnej.

Gromadzenie przez pracę socjalną doświadczeń, innowacje, wpływają na konstytuowanie się dyscypliny i pozwala tym samym na modyfikację profesji w odpowiedzi na potrzeby i sytuacje.

Praca socjalna z racji swojego zainteresowania człowiekiem w jego środowisku, zmuszona jest do interesowania się innymi dyscyplinami naukowymi, którym przedmiotem dociekań jest człowiek.

Zintegrowana wiedza staje się warunkiem profesjonalizmu i dysponowaniem w zakresie swojej działalności określonymi formami i metodami pracy. W tym aspekcie pracownik socjalny współtworzy interdyscyplinarny charakter pracy socjalnej i interdyscyplinarne relacje między profesjonalistami. Jednocześnie może on generować wiedzę, koncepcję, badania i doświadczenie, które mają zastosowanie w innych naukach.

Pedagogika społeczna i praca socjalna mimo czytelnych związków w przedmiocie zainteresowania, metodologii badań ich relacje nie są jednoznaczne. Pedagogika nadaje pracy socjalnej znacznie szerszy wymiar uwidoczniiony w wielu działaniach i programach.

Ze względu na charakter pedagogiki społecznej jako dyscypliny teoretyczno-praktycznej i badawczej zajmując się badaniem rzeczywistości społecznej, planowaniem i projektowaniem działań i dążeniem do wprowadzania zmian jakości życia zgodnie z akceptowanymi wartościami i celami, staje się ona normatywno-pragmatyczną koncepcją obecną w teorii i praktyce pracy socjalnej.

Rozumienie pedagogiki społecznej jest bliskie rozumieniu pracy socjalnej, która wyłania się jako swoista dyscyplina czerpiąca wiele wzorców norma z płaszczyzny pedagogicznej.

Praca socjalna nie może pozbawić się kontaktu z socjologią, ponieważ dostarcza pracownikom socjalnym ogólnych ram pojęciowych pozwalających dokonać analizy zjawisk społecznych.

Różne teorie socjologiczne umożliwiają pracownikowi socjalnemu rozumienie i interpretowanie zjawisk społecznych, są także narzędziem analizy znaczenia pracy socjalnej w społeczeństwie (Robertis, 1996, s. 47). Istnieje wiele teorii socjologicznych, które wpływają na rozwój modeli działań i kształcenia do pracy socjalnej.

Niewątpliwą popularność w kształceniu do pracy socjalnej ma teoria systemów. Ogólna teoria systemów stała się inspiracją również w obszarze pracy, szczególnie w praktyce terapii rodzinnej i wyjaśnianiu psychopatologii rodziny, jak również wśród teoretyków rozważających kwestie ontologiczne i epistemologiczne na gruncie terapii rodziny (tamże, s. 55).

Psychologia będąc nauką humanistyczną, wnosi wiele wyjaśnień procesów rozwojowych jednostki, jej psychospołecznego funkcjonowania, zachowań i popędów. Psychologia ułatwia pracownikowi socjalnemu zrozumienie, dlaczego beneficjent jest taki, jaki jest. Dostarcza wiedzy i interpretacji dotyczącej potrzeb jednostki i jej zachowań. Zastosowanie wiedzy psychologicznej będzie zależało od zakresu posiadanej przez pracownika wiedzy psychologicznej. Na poziomie metodologii pracy socjalnej z beneficjentem będzie miała wpływ wiedza profesjonalna w zakresie psychologii i pracy socjalnej jako nauki. Znajomość psychologii, teorii zachowań i wykorzystanie wiedzy ma ogromne znaczenie szczególnie w pracy socjalnej z przypadkiem opartym na modelu modyfikowania zachowań zorientowanych na rozwiązywanie problemów. W kształceniu do pracy socjalnej dominujący wpływ mają również teorie psychologiczne, które ukierunkowują diagnostykę i koncentrację na rozwiązywaniu problemów (Kantowicz, 1996, s. 98-99).

W pracy socjalnej nie w sensie jako nauki, a bardziej w praktycznym wykorzystaniu teorii, pojawiają się trudności w sensie pragmatycznym. Zwolennicy pragmatycznego stanowiska uważają, że teorie pochodzące spoza pracy socjalnej nie znajdują zastosowania w praktyce. Zgodnie z podejściem pragmatycznym wiele teorii rywalizujących ze sobą mogą

mieć problemy z wykorzystaniem w praktyce, ponieważ zastosowanie jednej zwykle dyskryminuje inne.

Pozytywistyczny argument wskazuje, że wiele teorii zapożyczonych dla potrzeb pracy socjalnej jest niewystarczająco sztywnych i zwykle opisują i hipotetyzują obszary badawcze pracy socjalnej. Ograniczają się do wykorzystania tych teorii, które są poparte badaniami empirycznymi, a więc wyklucza perspektywy badań biograficznych i jakościowych, których mogą być osiągalne przez i dla pracowników socjalnych.

Zasadniczym powodem narastającej popularności podejścia eklektycznego w pracy socjalnej jest złożoność i wieloaspektowość problemów, które napotyka praktyce pracownik socjalny.

Dla pracownika socjalnego podejście eklektyczne wydaje się mieć dwojakie zastosowanie.

Po pierwsze, będąc reakcją na krytykę monotoretycznych modeli praktyki, jest stosowane w zaawansowanej pracy socjalnej do wzbogacenia zestawu skuteczniejszych narzędzi metodycznych będących do dyspozycji praktyków, Po drugie proponowane jest jako samodzielny sposób rozwiązywania problemów, które praktyce napotykają a stwarza to do tworzenia nowych teorii w obszarze pracy socjalnej jako nauki (Kantowicz, 1996, s. 142).

Eklektyzm w działaniu pracownika socjalnego staje się niezbędnym i odpowiednio przygotowany pracownik socjalny po odpowiednim przygotowaniu staje się bardziej profesjonalistą. Zwolennicy eklektycznego podejścia w wykorzystaniu różnych teorii dla potrzeb pracy socjalnej podkreślają fakt, że wiele wyjaśnień i działań w obszarze pracy socjalnej może być wspólnych dla różnych teorii na przykład etapy rozwoju, diagnoza i planowanie działań, zasady organizacji i oceny działań. Tak więc, szerokie rozumienie pracy socjalnej może być konstruowane przez wiele teorii już na etapie kształcenia.

Eklektyzm może nieść pewnego rodzaju niebezpieczeństwo dla praktyki pracy socjalnej. Niebezpieczeństwo może wynikać z łączenia wielu podejść teoretycznych powodując zagubienie celu działania. Ponadto wiele technik używających podobnych metod i technik może w sposób znaczący różnić się ich wykorzystaniem i rozumieniem stwarzając sytuację niezrozumienia przez samego pracownika socjalnego jak i beneficjenta (Payne, 1991, s. 51). Niebezpieczeństwo wiąże się również z poziomem kształcenia tego podejścia w praktyce.

Analizując obecność różnych teorii nauk dla kształtowania tożsamości naukowej pracy socjalnej i kierunków kształcenia do profesji społecznych, można zróżnicować ich zasadnicze cele:

1. Teorie o pracy socjalnej pozwalają wyjaśnić naturę i rolę pracy socjalnej w społeczeństwie
2. Teorie zdecydowanie przyczyniają się do rozwoju pracy socjalnej i specjalizacji kształcenia mają zazwyczaj naturę socjologiczną, psychologiczną pedagogiczną. Służą pracy socjalnej do wyjaśniania i opisywania mechanizmów jednostkowych i społecznych zachowań, potencjalnych możliwości adaptacyjnych. Teorie te stanowią doskonałą bazę do tworzenia teorii pracy socjalnej.
3. Teorie pracy socjalnej mają strategiczne znaczenie i szerokie zastosowanie w kształceniu pracowników socjalnych, kreują związki między węższymi specjalnościami w obrębie profesji społecznych.

Kompromis we właściwym wykorzystaniu teorii dla praktyki i kształcenia do pracy socjalnej jest osiągalny ze względu na możliwości łączenia praktyki zawodowej z teorią.

Wyniki pracy i procesu badawczego mogą służyć do budowania nowych teorii i uogólnień a następnie wykorzystywane w pracy.

Badania i działania, jako formy aktywności podejmowane w obszarze pracy socjalnej konstruują wiedzę jak i wzorce do aktywnego rozwiązywania problemów beneficjentów (Kantowicz, 2005, s. 104-116, Lorenz 1994, s. 34-45).

Dyskusje jakie toczą się nad profesjonalizmem pracownika socjalnego, uznaniem wyższego jego statusu kształceniem oraz tworzeniem obszaru społeczno-edukacyjnego dla zawodowej aktywności.

Profesjonalizm odnosi się szczególnie do pracowników socjalnych, ponieważ ich profesja wiąże się z pełnieniem zadań związanych z dobrem publicznym oraz kontrolą wykonania zadań przez samych pracowników (Szmagalski, 2001, s. 212). Wynika to z faktu, że wzrastają społeczne oczekiwania wobec tego zawodu. Wzrasta również oczekiwanie wobec prezentowanych postaw etycznych, reprezentowanych wartości i kompetencji profesjonalnych i są one oceniane i weryfikowane. Wychodzi się z założenia, że pracownik socjalny to nie tylko profesjonalizm wyrażający formalnym przygotowaniem do zawodu, ale także osoba z osobistym zaangażowaniem, a przede wszystkim ktoś, kto posiada określone cechy charakterologiczne umożliwiające wchodzenie w relacje z innymi i pomaganie.

Obraz zawodu pracownika socjalnego został zbudowany wokół społecznego przesłania działania, którego zadaniem jest przekształcanie rzeczywistości przez osoby posiadające wyobraźnię społeczną (Urbaniak-Zajac, 1999, s. 267). Takie osoby winny charakteryzować się zamiłowaniem i odpowiednim przygotowaniem (Lepalczyk, 1981, s. 23).

Przeobrażenia ekonomiczno-społeczne, kulturowe wywarły wpływ na instytucje opieki społecznej, że zaczęto od ubiegłego stulecia zaczęto poszukiwać poza siłami społecznikowskimi etatowych pracowników wykonujących zadania w sposób regularny, zaplanowany po uprzednim profesjonalnym przygotowaniu do pełnienia określonej funkcji (Kamiński, 1974, s. 88). Nie chodziło tylko o wprowadzenie osób w określone dziedziny wiedzy i umiejętności, ale także kształcenie postaw prospołecznych, moralnych niezbędnych do pracy z beneficjentem, jego rodziną, grupami wykluczone i zmarginalizowanymi.

Profesjonalizm pracownika socjalnego to nie tylko wiedza, ale odpowiednie wychowanie do roli pracownika socjalnego wymagającej wewnętrznego nastawienia na pracę z innymi, zdolność rozumienia potrzeb człowieka, tendencji do udzielania pomocy i wyrozumiałość (Kamiński, 1974, s. 89). W kształceniu pracowników socjalnych nie tylko w Polsce, ale w innych krajach europejskich dążono do wypracowania tożsamości zawodu, określenia użyteczności i funkcji jaką ma pełnić wśród innych nauk i zawodów społecznych.

Jest to szczególnie zawód, który charakteryzuje się określonym zestawem cech:

- posiadanie specjalistycznego wykształcenia w oparciu o wiedzę naukową, określonej metodyce zawodowej praktyki;
- prowadzenie działań dla wspólnego dobra z zachowaniem profesjonalnej autonomii;
- podporządkowanie działań określonym normom etycznym i wewnętrznym regulacjom postępowania;
- istnienie samorządowej organizacji zawodowej strzegącej monopolu profesji (Urbaniak-Zajac, 1999, Kantowicz, 2005).

Jeana-Marie Barbier (2006, s. 36) zdefiniował profesjonalizm jako aktywność mentalną rozwijaną w mniejszym lub większym stopniu, osobiście przez podmiot indywidualny lub zbiorowy, a działania zmierzające do profesjonalizacji mogą służyć celom organizacji lub celom osobistym. Od profesjonalisty oczekuje się iż będzie podejmował samodzielnie decyzje, wskazywał rozwiązania z uwzględnieniem rację, uprawniające do działania i informacje, jakimi dysponuje.

Od profesjonalisty oczekuje się, że będzie on korzystał z różnych specjalności i wykorzystując swoje doświadczenia w działaniu. Profesjonalizację zawodu można scharakteryzować jako zmierzającą do wytworzenia kompetencji zarządzania działaniem.

Profesjonalne działania praktyczne mogą zmierzać do wytworzenia się kompetencji zarządzania. Organizacje lub instytucje tworzą kulturę profesjonalizacji, której celem jest transformacja społeczna. Kulturę profesjonalizacji tworzą sytuacje pracy i praktyka edukacyjna a tym samym rozwój obszaru aktywności. Celem natomiast jest dokonywanie zmian w działaniu, otoczeniu i podmiocie, który w tym uczestniczy.

Kultura profesjonalna w ujęciu Ewy Kantowicz (2005) na podstawie Jeana-Marie Barbier (2006, s. 30) można przedstawić następująco: Na kulturę profesjonalizacji pracy socjalnej składają się trzy zasadnicze elementy:

1. Przestrzeń wytwarzania dóbr i usług zawodowych ( przestrzeń rozwoju umiejętności i kompetencji;
2. Wzajemna transformacja uczestnika działania i samego działania oraz jego otoczenia (przestrzeń edukacji i praktyki;
3. Wyobrażenia zmian i relacji z osobami towarzyszącymi rozwojowi zawodowemu (przestrzeń retoryki profesjonalnej).

Działania zawodowe i proces rozwoju zawodowego jest kulturą profesjonalizacji pracy socjalnej i dokonuje się w przestrzeni wieloprzesłankowej obejmującej edukację zawodową i działanie z jego wielorakimi uwarunkowaniami. Praca socjalna związana z wykonywaniem profesjonalnym zadań ukierunkowana jest na pomaganie, wspieranie, stymulowanie aktywności tych do których jest kierowana o obarczona jest podwójną odpowiedzialnością, mianowicie profesjonalisty i jako podmiotu działającego.

#### **Literature:**

- Barbier J-M. (2006). *Działania w kształceniu i pracy socjalnej*. Katowice: BPS, Wyd. Śląsk
- Frysztański K. (2001). Nauczanie ogólnych nauk społecznych-nauczanie pracy socjalnej: podobieństwa i różnice.[w:] E. Murynowicz-Hetka, A. Wagner (red.) *Profesje społeczne w Europie. Z problemów kształcenia i działania*. Warszawa: Wyd. Śląskie.
- Kamiński A. (1974). *Funkcje pedagogiki społecznej*. Warszawa: PWN.
- Kantowicz E.(2005). *Praca socjalna w Europie. Inspiracje teoretyczne i standardy kształcenia*. Olsztyn: Wyd. UWM.
- Kantowicz E. ( 2005 ). Paradygmat pracy socjalnej w obszarze nauk humanistyczno-społecznych a kształcenie do profesji społecznych . [w:] K. Marzec-Holik (red.) *Pomoc społeczna Teoria i praktyka*. Bydgoszcz: Wyd. Akademia Bydgoska.
- Kantowicz E.(1996). *Socjologia*. Wyd.Zysk i Spółka, Poznań.
- Krzysztofowski, W.Warzywoda-Kruszyńska (red.) *Kształcenie pracowników socjalnych w przeddzień rozszerzenia Unii Europejskiej*. Łódź.
- Lepalczyk I. (1981). *Socjalizacja, wychowanie, psychoterapia*. Warszawa: PWN.
- Lorenz W.(1994). *Social work in changing Europe*. Routledge, New York-London.
- Marynowicz-Hetka, A. Wagner, J.Piekarski (red.) *Profesje społeczne w Europie. Z problemów kształcenia i działania*. Wyd. Śląsk, Katowice.
- Payne M. (1993). *Modern social work theory – a critical introduction*. Macmillan Press: London.
- Robertis C. (1996). *Metody działania w pracy socjalnej*. Wyd Interart. Warszawa
- Rossell T. (2000). Social Work as Discipline or Inter-discipline? [w:] E. Marynowicz – Hetke, E. Wagner (red.) *European Dimensions In training and practice of the sociale professions*. Katowice: Wyd. Śląskie.
- Szmagański J. (2001). Profesjonalizacja pracy socjalnej. Wyzwanie dla Europy. [w:] E. Marynowicz –Hetke A. Wagner (red.) *Profesje społeczne w Europie. Z problemów kształcenia i działania*. Warszawa: Wyd. Śląskie
- Urbaniak-Zajac D. (1999). Koncepcja porofsjonalizacji zawodów społecznych. [w:] J. Krzysztofowski, W.Warzywoda-Kruszyńska (red.). *Kształcenie pracowników socjalnych w przeddzień rozszerzenia Unii Europejskiej*. Łódź: s. 267.

**Kontakt:**

*Prof. Dr. Andrzej Lipczyński*  
*Wyższa Szkoła Nauk Społecznych*  
*20-030 w Lublinie*  
*ul. Obrońców Pokoju 2*  
*Polska*  
*adres korespondencyjny:*  
*22-100 Chełm Słowackiego 3 m 4 POLSKA*  
*E-mail: [a.lipczynski@psychiatria.pl](mailto:a.lipczynski@psychiatria.pl)*